

האב הנוטש את ילדיו

דר' שרה ברסלרמן- יעוץ זוגי ומשפחתי

במיתולוגיה היוונית זאוס הינו אב נעדר. לאחר שעיבר את דָנָאָה הוא נעלם מחייה ומחיי פְּרֶסְאֹוס בנו, ובכך חסך מבנו את היריבות האדיפאלית. הסב אַקְרִיסִיוֹס, לעומת זאת, ראה בֶּפְּרֶסְאֹוס איום על חייו וניסה להמיתו (בדומה לאביו של אדיפוס). כך מתפצלת דמות האב ל"אל" נערץ ומרוחק, מחד, וליריב רצחני- מאידך.

אובדן אב יכול להתבטא בצורות שונות, ואינו בהכרח מוות פיזי של האב במשפחה. גם היעדרות האב או אבהות לקויה- כמוהם כאובדן. הילדים אינם מקבלים מאביהם את ההנחיה, התמיכה והעידוד להם הם זקוקים בשלבי התפתחותם, וכך הם נותרים בודדים וחשופים להתמודד עם המאבקים הצפויים להם. יתר על כן, תופעת הנטישה עשויה להתפרש כקשה יותר ממות, היות ובמקרה של מוות- הילד יודע שההורה לא ויתר עליו, אלא מת. במקרה של נטישה- הילד יודע שהאב קיים ובחר שלא לראות אותו. תובנה זו עלולה להביא לפגיעה קשה בדימוי העצמי שלו.

נטישת אב את ילדיו שונה בהשלכותיה בהקשר המגדרי והגילאי של הילדים: כשהנטישה מתרחשת בגיל הרך, אין עדיין זיכרונות מהקשר איתו, והנטישה נחוות כפחות אישית, ולכן פחות הרסנית, מאשר אצל ילדים שכבר הספיקו להפנים את דמות האב ואת היחסים שלהם איתו.

עד לפני עשורים מועטים, התפקיד ההורי שנחשב כחשוב ביותר היה התפקיד האימהי. מעט מאוד תיאוריות ומחקרים פסיכולוגיים התייחסו לתפקידו של האב במשפחה, והעדרו נחשב לטראומטי בעיקר מהפן הכלכלי. מחקרים מ-20 השנים האחרונות מצביעים על כך, שחשיבות האב בחיי ילדיו גדולה ואינה פחותה מזו של האם. תפקיד האב בחיי ילדיו חובק רבדים רבים: גידולם, דאגה לכלכלתם ולחינוכם; האב הינו סמל לגבריות ומודל חיקוי להתנהגות ולהזדהות; הוא בעל תפקיד חשוב ביצירת תפקיד המין אצל ילדיו; הוא נציג הסמכות והסופר-אגו; דמותו נתפסת כחזקה ומגנה, ומסוגלת לטפל בקשיים ובמשברים; האב הינו חבר ורע ועוד.

מכאן, יותר ויותר תשומת לב ניתנת בשנים האחרונות להשלכות של העדר אב, בעיקר בשל העלייה במספר הילדים החיים במשפחות חד הוריות, על רקע מוות ההורה, עליה בשיעור תופעת האמהות הלא נשואות ועלייה בשיעור הגירושין. במחקרים נמצא שיעור גבוה של קשיים בהתפתחות הגברית בקרב בנים להורים גרושים שנשארו במשמורת הבלעדית של האם. הממצאים מוסברים בהיעדר דמות גברית קבועה והורית בחיי הצאצאים. אצל בנים אלה התגלתה נטייה להתנהגות מעין-עבריינית וקושי לשלוט בדחפים. החוקרים אומרים, כי כדי להפנים שליטה על התנהגותם ולהפוך לגברים בוגרים נורמטיביים ומתפקדים, דרושה לבנים הזדהות חיובית מוצקה עם האבא. ההתמקדות הראשונית של המחקר הפסיכולוגי בנושא זה הייתה בשאלה אם בנים יהיו גבריים דיים אם יחונכו ללא אבות. אולם, ממצאי המחקרים הראו כי המחסור בדמות אב עלולה להשפיע גם על בנות, וכי ההשפעות של היעדר דמות אב הן: קשיי הסתגלות פסיכולוגיים, הישגים אקדמיים גרועים, התנהגות אנטי חברתית, קושי ביצירת ושימור מערכות יחסים אינטימיות. ילדים הגדלים עם הורה אחד בלבד, מתחנכים על ידי אדם שאינו זוכה לגיבוי, אינו משתחרר מתפקיד ההורה ואינו מתחלק בהיבטים הקשים, כמו גם המהנים, של בילוי וגידול ילדים. תחושת העומס המורגשת על ידי הורים חד הוריים באה לידי ביטוי בקשיי הורות המשפיעים על התפתחות הילדים. אותם מחקרים מצאו, כי קיומה של דמות גברית תומכת וחמה, מאפשרת לבנים ולבנות לגדול באופן תקין.

יחסי אבות ובנים

יחסי הבן עם אביו מקבלים את ביטויים המשמעותי החל מגיל חמש לערך, כאשר הדימוי המיני החל לקבל את גיבושו הסופי, והבן עובר את השלב האדיפאלי. הוא מתחיל להעריך את אביו, ומזדהה עימו כמודל לגבריות. האם השפעת העדר האב גדולה יותר לגבי בנים? העדר אב פוגע בבנים יותר מאשר בבנות. הדבר מתבטא בכך שבנים ללא אב מגלים קשיי התנהגות יותר מאשר בנות ללא אב. הנזק הגדול ביותר נמצא בקרב בנים שאמהותיהם נתפסו על ידם כחלשות, ואבותיהם נטשו אותם.

תחילה נטו לחשוב, כי היעדר האב משפיע במידה רבה על רק על ההסתגלות המינית של הבן, ועל נטייה להומוסקסואליות ול"חוסר גבריות". אולם, מחקרים של העת החדשה מראים כי ילדים המתחנכים ללא אבות יפגינו גם יותר סימנים של חוסר הסתגלות פסיכולוגית, קשיים בבית הספר, הישגים גרועים בלימודים או נשירה מבית הספר. קיימת סבירות גבוהה יותר שהם יהוו חלק מהסטטיסטיקה של עבריינות, שהם יפגינו התנהגות אנטי חברתית ושיתקשו ביצירת ושימור מערכות יחסים אינטימיות. ילד הגדל בהיעדר אב או על ידי אב דוחה ומזניח- מגלה תלותיות, קושי במצבי פרידה, תוקפנות וחוסר משמעת, וקשיים בהסתגלות חברתית ורגשית. החסרים הנפשיים הללו עשויים להתמתן כאשר יש דמות גברית חלופית, כסבא או דוד. הבן הנטוש מזדהה מבחינת מינו עם אביו, אך אסטרטגית תופס את אמו כיותר קריטית להישרדותו, ולכן בוחר ב"צד" של אמא, וסולד מאביו; ככל שהוא סולד יותר מאבא, הוא גם מנסה להידמות לו פחות, ובו-בזמן חש געגוע פנימי ל"אבא שלא היה לי" - מה שיכול להפוך למשיכה לגברים אחרים.

השלכה נוספת להיעדר אב הינה שהבן עלול לפתח **חרדה מלהפוך לאבא בעצמו**: הגבר שחווה על בשרו אבהות לקויה- עלול לפקפק ביכולתו שלו להיות אבא ראוי, ולעיתים, הוא אכן צריך ללמוד בעצמו כיצד לתפקד כאבא.

יחסי אבות ובנות

את נושא זהותן הנשית נראה טבעי יותר לנשים לבחון דרך בחינת יחסיהן עם אמהותיהן- כמודל להזדהות וחיקוי. אך זהותן העצמית של נשים מושפעת באופן משמעותי גם מיחסיהן עם אבותיהן: האב מציג בפני בתו דגם גברי משלים ומנוגד לדגם הנשי. הוא מראה לה תפיסות נוספות, לעיתים שונות לגמרי ביחס לאהבה ומאשר את נשיותה. באופן מסורתי האב אף מעביר לבתו אידיאלים כסמכותיות, אחריות, החלטיות, אובייקטיביות סדר ומשמעת. יחסו לעבודה ולהצלחה ישפיע על עמדותיה בעניינים אלה.

האב הוא הדמות הגברית הראשונה בחיי הבת, והוא גם המעצב החשוב ביותר של האופן שבו היא מתייחסת לצד הגברי שבתוכה, ובסופו של דבר לגברים. מכיוון שהוא אחר, כלומר שונה ממנה, הוא מעצב את השונות שלה ואת

המיוחדות שבה. האופן שבו הוא מתייחס לנשיותה משפיע על האופי שבו תתפתח לאישה.

אצל הבת קיים מצב שאפשר לכנותו "רעב לאב", כמיהה לאותה אהבה שונה, אחרת. קשריה של הבת עם גברים בעתיד ינסו להשביע את הרעב הזה. פרויד כינה תופעה זו כ"כפיית החזרה"- הגורמת לנו לשחזר חוויות ויחסים מהעבר. מחקרים הראו שאישה שחווה יחסים חמים ויפים עם אביה תבחר בעל ששווה לה בערכו, בעוד מי שלא זכתה בכך, תינשא לגבר חלש ממנה, פחות "גברי", שמאיים עליה פחות. היא גם סובלת בדרך כלל מחוסר ביטחון בערכה כאישה מושכת ונאהבת, ותחפש גבר שהינו דמות אב חלופית. היא לא תחוש כלפיו אהבה או משיכה מינית ספונטנית, אבל הוא יעניק לה תחושה של הגנה וביטחון מול העולם בחוץ. ביטוי אחר לאובדן אב גורם לבת לאבד כבוד לסמכות, תשתדל לעשות הכל בעצמה, ותלמד כי אין היא יכולה לסמוך על איש.

מיהו האב הנוטש?

פול גֶ'גֶן - הצייר, הפסל והסופר היה אב נוטש, שהביע בכל מכתביו דאגה עמוקה וגעגועים לילדיו: "אני רוצה לאהוב ואיני יכול. רוצה לא לאהוב ואיני יכול". על בחירתו זו, שילם בתארי גנאי כמו רשע, אגואיסט, חסר מצפון ומטורף. אשתו כתבה עליו לידיד משותף: "פול נסע כשהוא טובל באנוכיות המפלצתית והברוטאלית ביותר. הוא לא יחשוב לעולם על דבר מלבד על עצמו ורווחתו... העובדה שילדיו נאלצים לקבל מזונם מידידיה של אשתו מותירה אותו אדיש לחלוטין. אני נמצאת במרחק עשרים אלף פרסה ממנו, אך אין זה אומר שהוא הפסיק להיות אב לחמשת יצורי האנוש שעתיים כה יקר ללבי". בפסק דין של בית-המשפט העליון כתב השופט עציוני: "להורה טבעי יש שתי חובות כלפי ילדו: חובה אחת הכוללת כלכלה ודאגה לצרכיו החומריים של הילד. וחובה שנייה, שלא הייתי מגדיר אותה כלל כחובה, אלא כיחס שיש לצפות לו מכל אב - אם אמנם הוא רוצה להיות ראוי לשם זה - יחס של חיבה ואהבה וכל הקשור בכך... בין שתי ה"חובות" הללו, אין לי כל ספק שה"חובה" השנייה היא הקובעת".

הסיבות לתופעה:

- הגבר הנוטש מתכחש למחויבותו כלפי ילדיו כעונש ונקמה בגרושתו.
- האב מחליט, מתוך ייאוש, להפסיק את הקשר עם ילדיו- לאחר שהם הביעו התנגדות וסירוב לקשר איתו.
- הגבר נישא מחדש לאישה שאינה מאפשרת השתלבות של הילדים בחייהם.
- ילדים חדשים שנולדו לגבר בפרק ב' של חייו תופסים את מלוא תשומת ליבו, והוא מנתק את הקשר עם ילדיו הקודמים, המתקשרים אצלו כחלק מאימם.
- כשהילדים הנשארים במשמורת האם- יוצרים איתה קואליציה חזקה, האב נוטש כדי לא לחוות את הבדידות, ונתפס בעיני עצמו כקורבן.
- בשל אישיות בלתי בוגרת הנובעת מהפרעת אישיות. ההורה הנוטש עשוי להיות נרציסיסט, מרוכז בעצמו, בעל תקשורת המאופיינת בכעס ובפיצול רגשי (split), חווה את העולם בצבעי שחור ולבן וחסר מודעות לגבי הנזקים שהוא גורם לילדיו.
- ישנם מקרים בהם הנטישה היא סימפטום של ייאוש, חוסר אונים, העדר חוסן נפשי, שחיקה ובריחה מהתמודדות.
- סביר להניח, כי האב הנוטש סבל גם הוא מהעדר תקשורת הורית נאותה ועל כן חסרה לו היכולת ליצור אינטימיות ולהוות עבור הילד מודל של הורה בוגר ומספק.